

Turkish Studies

Language / Literature

Volume 13/20, Summer 2018, p. 575-590

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13796>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Haziran 2018

✓ Accepted/Kabul: Eylül 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. İdris KADIOĞLU - Dr. Öğr. Üyesi
Abdulsamet ÖZMEN

This article was checked by iThenticate.

TEZKİRE-İ ŞU'ARÂ-YI ÂMİD'DE EDEBÎ TENKİDİN SÖZÜ: HİCRÎ XIII. ASIR ŞAİRLERİ*

Adnan OKTAY**

ÖZET

Tezkireler edebiyatta bir tür olarak şair ve yazarların hayatları, eserleri ve edebî kişilikleriyle ilgili bilgi veren birinci dereceden önemli eserlerdir. Türk edebiyatında ilk tezkire Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is* adlı eseridir. Daha sonra Sehi Bey, Latifi, Âşık Çelebi gibi şahsiyetler tarafından tezkireler yazılmıştır. Son tezkireler arasında XIX. yüzyılda Tefvik'in *Mecmû'a-i Terâcim'i*, Mehmed Tefvik'in *Kâfile-i Şu'arâ'sı* yer almaktadır. Klasik tezkire geleneği XX. yüzyılda Ali Emîrî'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'i* ile devam etmiştir. Mahmud Kemal İnal, tezkiresinde ele aldığı şahsiyetle ilgili en ince detaya yer vermiş, tezkireciliğe adeta yeni bir ruh kazandırmıştır. Tezkire geleneği, İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* adlı tezkiresiyle sona ermiş, yerini antolojik eserlere bırakmıştır.

Tezkirelerde genel olarak şairin doğum ve ölüm yeri ve tarihi, mesleği, yaşam şekli, dünya görüşünün yanında, şairin eserleri ve edebî kişiliğine yer verilmiştir. Böylece okuyucu, tezkire sayesinde şairle ilgili bazen çok kısıtlı bazen de çok yönlü ansiklopedik bilgilere sahip olabilmektedir. Tezkirelerde şair, yazar ve eserleri tenkit edilirken çeşitli kalıp ifadeler kullanılmıştır. Bunlar arasında *tab'ı belâgat-şi'âr*, *tab'-ı sâft*, *sihr-sâz*, *zâde-i tab'ı durer-bâr*, *âb-dâr*, *bî-hemtâ*, *'âlem-ârâ*, *bî-pâyân*, *lâ-nazîr*, *dil-pezîr*, *garîb*, *ma'nî-dâr* gibi kavramlar yer almaktadır. Ali Emîrî de tezkiresinde ele aldığı şairler ve eserlerini *zât-ı velâyet-simât*, *eş'âr-ı selâset-şi'âr*, *nâtika-senc-i belâgat*, *şu'arâ-yı asrînin güzîdesi*, *'âlim*, *şâ'ir*, *mutasavvıf*, *zât-ı âlî-kadr*, *garîb-fitrat*, *âsâr-ı ra'nâ*, *me'âl-i 'azâmet-pîrâ*, *kıt'a-yı dil-ârâ-yı yâkût*, *dür-dâne-i şehvâr* gibi sözlerle tenkit etmiştir.

* Bu makale, III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi, 20-22 Nisan 2018, Mardin'de sunulmuş olan *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'de Tenkidin Sözü* adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: adnanoktay3@hotmail.com

Bu çalışmanın amacı, Ali Emîri'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı tezkiresinde şair ve eserlerini sunarken kullandığı tenkit "söz"lerini tespit etmektir. Çalışma yapılırken klasik tezkirelerle ilgili belge tarama, el yazması ve matbu eser inceleme, karşılaştırma, bulguları analiz yöntemleri kullanılmıştır. Sonuçta bir tezkireci olarak Ali Emîri'nin işlediği şahsiyetle ilgili elde ettiği her türlü bilgiyi tezkiresine alırken eski Türk edebiyatı tezkire geleneği içinde kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ali Emîri, tezkire, şair, eski Türk edebiyatı, tenkit.

THE WORD OF LITERARY CRITICISM IN *TADHKIRA-I SHU'ARA-YI AMID*: THE POETS OF HIJRI 13TH CENTURY

ABSTRACT

Tadhkiras are very important works that provide information about the lives, works, and literary personalities of poets and authors, as a kind of literature. The first example of *tadhkira* in Turkish literature is the work of Ali Shir Newai, which named *Majalisu'n-Nefa'is*. Then, *tadhkiras* have been written by some authors like Sehi Bey, Latifi, and Ashiq Chelebi. The *Majmu'a-i Terajeem* which is written by Tewfiq and the *Qafîle-i Shu'ara* which is written by Mehmet Tewfiq are among the recent *tadhkiras* in XIX. century. Classical *tadhkira* tradition in XX. Century continued with Ali Emiri's *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*. Mahmud Kemal Inal has placed even the smallest details about the famous literary personalities, and has given a new spirit to the *tadhkira*. *Tadhkira* tradition has ended with Inal's *Last Century Turkish Poets*, and replaced with antologic works.

The *tadhkiras* generally provide some information about the poet including place and date of birth, place and date of death, his/her occupation, life style, worldview, his/her works and and literary personality. Therefore, the readers may sometimes obtain limited and sometimes multidirectional encyclopedic information about poets from the *tadhkira*. In *tadhkiras*, some mold expressions were placed when criticise the poet, author and their works. Some of these include *tab'-i belâgat-şî'âr*, *tab'-i sâfî*, *sîhr-sâz*, *zâde-i tab'-i durer-bâr*, *âb-dâr*, *bî-hemtâ*, *'âlem-ârâ*, *bî-pâyân*, *lâ-nazîr*, *dil-peziâr*, *garîb*, *ma'nî-dâr* etc. Ali Emiri has also criticised some poets and their works in his *tadhkira*, with some words such as *zât-i velâyet-simât*, *eş'âr-i selâset-şî'âr*, *nâtiqa-senc-i belâgat*, *şu'arâ-yi asrînin guzîdesi*, *'âlim*, *şâ'ir*, *mutasavvîf*, *zât-i âlî-qadr*, *garîb-fîtrat*, *âsâr-i ra'nâ*, *me'âl-i 'azâmet-pîrâ*, *qit'a-yi dil-ârâ-yi yâqût*, *dur-dâne-i şehvâr* etc.

The aim of this study is to identify the criticism "words" that Ali Emiri used to present the poets and their works in the *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*. During undertaking this study, the document scanning about classical *tadhkiras*, review of manuscripts and printed works, comparison method, analysis of findings methods were used. As a result it has been observed that Ali Emiri as a *tadhkira* writer stayed in old Turkish literature *tadhkira* tradition while he took into his *tadhkira* every knowledge related to the literary personalities.

STRUCTURED ABSTRACT

Various approaches have emerged for the purpose of criticizing of the old Turkish literature, poets and their works every century. Beside this, a literary genre has developed for professionally criticizing to the poems written in the past and their poets. Almost the works written with this genre is called *tadhkira* which showed the presence from the beginning of the old literature. *Tadhkiras* are criticizing works which criticizes the poets and their works of their own period or earlier periods. A total of 31 *tadhkiras* were written from 15th century to date in Turkish literature.

Tadhkiras are very important works that provide information about the lives, works, and literary personalities of poets and authors, as a type in the literature. The first example of *tadhkira* in Turkish literature is the work of Ali Shir Newai, which named *Majalisu'n-Nefa'is*. Then, *tadhkiras* have been written by some authors like Sehi Bey, Latifi, and Ashiq Celebi. *The Majmu'a-i Terajeem* which is written by Tewfiq and *the Qafle-i Shu'ara* which is written by Mehmet Tewfiq are among the recent *tadhkiras* in XIX. century. Classical *tadhkira* tradition in XX. century continued with Ali Emiri's *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*. Mahmud Kemal Inal has placed even the smallest details about the famous literary personalities, and has given a new spirit to the writing of *tadhkira*. The *tadhkira* tradition has ended with Inal's *Last Century Turkish Poets*, and replaced with antologic works.

In *tadhkiras*, there are information about the poet's original name, father's and mother's name, nickname, birth date, death location and date, works, literary personality, daily life, social relations, profession, income, social prestige, friends, journeys, loves etc.

Filiz Kilic has worked the words that used for criticizing of the poets and their works in her work entitled *XVII. Yuzyil Tezkirelerinde Shair ve Eser Uzerine Degerlendirmeler* (1998) (*the Reviews on the Poet and Artifact in Tadhkiras of 17th Century*). However, the text of Ali Emiri's *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid* (TAS) has been published by Kadioglu in 2014 and 2018. So, Kilic could not examined Ali Emiri's *tadhkira* as much as needed. Therefore, this study aims to fill this gap in the field. The criticizing words used by Ali Emiri for criticising the poets and their works in his *tadhkira* will be detected by this study.

The various mold expressions were used for the literary personality and work of the person examined in *tadhkiras*. Kilic has detected these expressions in detail in her work. According to this, some expressions were used about criticizing literary personality and works of the criticized person in *tadhkiras* such as *tab'-i belâgat-şî'âr*, *'âşiqâne*, *behcet-âmiz*, *bed degil*, *suhan-gudâz*, *tab'-i sâfî*, *sühr-sâz*, *durer-bâr*, *zâde-i tab'-i durer-bâr*, *âb-dâr*, *'âlî*, *bî-hemtâ*, *'âlem-ârâ*, *bî-pâyân*, *bî-endâze*, *bî-hadd*, *bî-halel*, *bî-nazîr*, *bî-bedel*, *çesbân*, *lâ-nazîr*, *dil-peziir*, *dil-firîb*, *guher-bâr*, *gevher-efşân*, *garîb*, *ma'nî-dâr*, *zât-i velâyet-simât*, *eş'ar-i selâset-şî'âr*, *nâtiqa-senc-i belâgat*, *şu'arâ-yi asrînin guzîdesi*, *'âlim*, *şâ'ir*, *mutasavvif*, *zât-i âlî-qadr*, *garîb-fitrat*, *âsâr-i ra'nâ*, *me'âl-i 'azâmet-pîrâ*, *qit'a-yı dil-ârâ-yi yâqut*, *dur-dâne-i şehvâr* etc.

Although *tadhkira* writers usually examine another work as a source, they were made original criticisms about the poets' literary personality and works. Ali Emiri also made original evaluations in his works due to his responsibility. Ali Emiri tried to handle the poets with their all known aspects in *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*. To give detailed information on many different topics about the poet from the birth and death dates to received education, from his/her father's and mother's profession, character and family structure to the poet's foreign languages, from the professions to diseases, from the literary personality to the works, from *naziras* written for his/her poems to poet's good deeds, from his/her enemies to the world view, are the most characteristic features of *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*.

There are a total of 74 poets in *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*. The Hijri centuries of living of these poets are as follows: 2 poets in the 9th century, 7 poets in the 10th century, 9 poets, in the 11th century, 19 poets in the 12th century, 33 poets in the 13th century, 4 poets in the 14th century. According to this, nearly half of the poets who were analyzed in this *tadhkira* lived in Hijri 13th century. Remaining poets in *tadhkira* lived in Hijri 12th century. In this study, the words that used in *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid* to criticise the poets who lived in Amid in Hijri 12th century were investigated.

Ali Emiri has took many unnecessary narratives about some poets. Some poets were discussed in detail in *tadhkira*. It was observed that Ali Emiri acted as an author of an encyclopedia in *tadhkira*. It has been identified that Ali Emiri did not miss any information about the handled poet. This shows that he care about everything in relation to the poet.

It was observed that some brief explanations about poets were made in *tadhkira*. If there is unfound information about poets despite all efforts, some examples of verse text of the poets were provided when these were available. This method shows that Ali Emiri has tried to evaluate the poets even with a short poem.

Ali Emiri has closely met with some poets. He saw some of them or took lessons from them or had been their neighbor. Ali Emiri has succeeded in processing various social encounters in his daily life in his work.

Ali Emiri has made some strange determinations about some poets. For example, he mentioned that a poet was a good player in checkers, a poet was born in seventh months, another poet had made good foamy coffee.

Some of the discussed poets like Agah actually were not from Amid. Such poets have spent a significant period of their lives in Amid. Ali Emiri has not neglected to evaluate even such relationship.

Zemzem Hanim is a single female poet processed in *tadhkira*. Ali Emiri has not preferred special expression or style for this female poet. The expressions of "*Eş'ari letafetde ab-i Zemzem ve ebyatinin her biri metanetde birer beyt-i muhkemdir (Her poems were so good and her beyits were so strong).*" were used for Zemzem Hanim's poetry. Therefore, it was observed that literary personality of female poet has been explained without any difference with a male poet.

Ali Emiri preferred the following expressions while evaluating poets and their works:

For literary works in *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*: *Gazel-i belîg; mutarrâ gazel; gazel-i belâgât-pîrâ, gazel-i dil-ârâ-yi keşîde-i silku'l-le'âl-i belâgat-şî'âr; gazel-i dil-guşâ; gazeliyyât-i pesendîde; (his ghazal) ustâdâne; (his ghazal) haqâyiğ-pîrâ; belîg-zâde-i tabî'atleri olan âsâr; âsâr-i bedî'a; tabî'at-i şî'riyyesi merdâne; qasâ'id-i guzîde; kasîde-i garrâ-yi dil-sûz; ruh-nuvâz terci'ât, tesdîsât, muqatta'ât ve qaside; mu'âşere-i letâ'if-kârâne; metânet-i elfâz ve ma'nâyî hâ'iz olmayan; 'âmîyâne nazm-i mevzûn; âsâr-i edîbâne; âsâri nezîh, zarîf ve lattîf; âsâr-i şîrîn-edâ; eş'âr-i dil-ârâ; eş'âr-i dil-ârâleri mutasavvifâne; lattîf; eş'âr-i 'âlîleri hoş-me'âl; muretteb bir dîvân-i belâgat-'unvân; (tahmisi) 'âlî; (his writting) zarîf ve a'zeb; ustâdâne ve belîgâne; garrâ; 'ârîfâne; 'âlimâne ve edîbâne; (his works) fâzilâne.*

For literary figures in *Tadhkira-i Shu'ara-yi Amid*: *'Âlim, fâzil, şâ'ir, 'azâmet ve istikbâr ile muştehir 'afîf-i hadîd; bir şâ'ir-i ma'ârîf-numûd; mebsûtu'l-keâm bir edîb-i sehâvet-ittisâm; mîr-i muhterem; tabî'ati letâ'ife mâ'il; sohbetinden doyulmak gayr-i kâbil; meftûr olduğu zerâfet kendisini 'asriniñ şu'arâsi cem'îyyetinde dâhil etmiş; haqîqatde ne şâ'irdi ne feylesof; qahve-hâne şâ'irlerinden; şâ'ir-i belâgat-numâ; bedîha-gûyâne; fezâ'il ve kemâlât-i bî-nihâye(ye mâlik); merd-i nigû-hisâl; (from) muteşâ'irîn-i memleket; belâgat-'unvân; edîb-i qadr-dân; fâzil-i kemâlât-'unvân; mânend-i perî; vezîr-i Felâtûn-tedbir; nutq-ârâ-yi hitâb; eş'âr-i râ'îqa-inşâdina mâhir; merd-i kâmil; inşâd-i eş'ara sâlik olan civân-merdân-i vatandan; gazel-serâ; cidden bir edîb-i lebib; muhabbeti samîmâne; (his public relations) multefitâne ve dil-nevâzâne; (his writting) zarîf; şâ'ir-i âteş-zebân, lisân-i tasavvufa âşinâ bir edîb-i mutemâyiz; halûq, beşûş, halîm, mutevâzi, 'ârîf, ahvâl-i âleme vâqîf, sâhib-huner ve ma'ârîf bir merd-i kâmil; zât-i ercumend; Mûsâ-yi qahhâr; hamîyyet-mend; zât-i 'âlî-qadr; elsinde selâse nazmen ve nesren tahrîr-i kelâma qâdir; 'ulûm ve kemâlâtta yek-tâ, muhit-i a'zam-i funûn-i şettâ, 'âmil, 'âbid, muttakî, kâmil bir 'allâme-i bî-hem-tâ; şâ'ir-i ustâd; tabî'ati gâlibiyyet uzre semt-i târihe meyyâl; bir nuktedân-i rengîn-maqâl; şu'arâ-yi eslâfî tetebbu' husûsunda iqdâm ve udebâ-yi 'asrına inşâd-i nezâ'ir emrinde ihtimâm eden; udebâdan; ustâd-i kâmil; şu'arâ-yi memleketi ile hem-âheng-i guftâr; mahrem-i bezm-i vulât u kibâr; etvâri kibârâne, sohbeti zarîfâne; şâ'ir-i fasîhu'l-lisân; sâhib-i dîvân; şî'r ile mu'ârefesi (vardir); ba'zi eslâf u mu'âsirîn ile muşâ'aresi (vardir); dil-dâde; (for a woman poet) 'âlîme, 'ârîfe, 'âbide, zâhide, veliyye idi; eş'âr-i 'Arabîyye-i Muhyî'd-dîn-pesendâneleri kesîre(dir).*

It is understood that Ali Emiri did not hesitate to take all kinds of information about discussed poets in his *tadhkira*. He preferred to staying in the *tadhkira* tradition of criticizing way of the old Turkish literature when criticizing poets and their work.

Keywords: Ali Emiri, *tadhkiras*, poet, old Turkish literature, criticism.

Giriş

Eski Türk edebiyatıyla ilgili eleştiriler, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren genel olarak şu iddialar üzerinden yapılmıştır: Dünya değişmektedir, Eski Türk edebiyatı değişen dünya karşısında

aciz kalmaktadır. Arapça ve Farsçadan alınmış olan kelimeler dili zorlaştırmaktadır. Bu eleştirilere benzer olarak Eski Türk edebiyatını, eser ve şairlerini tenkit etme yönünde her asırda çeşitli yaklaşım tarzları ortaya çıkmıştır. Bunlar olurken daha önceki zamanlarda yazılmış olan milyonu geçen şiirleri ve bunları yazan binlerce şairi profesyonel manada tenkit eden, onların sanatlarını masaya yatıran bir tür gelişmiştir. Hemen hemen Eski Türk edebiyatının başından itibaren varlığını göstermiş olan bu türde yazılmış eserlere *tezkire* denmektedir. Tezkireler, kendi dönemlerinin ya da daha önceki dönemlere ait şairleri ve eserlerini eleştiren ya da tenkit eden eserlerdir. Türk edebiyatında XV. yüzyıldan itibaren bugüne kadar toplam 31 adet tezkire yazılmıştır (Kılıç, 1998: XIX-XX).

Filiz Kılıç, (1998) *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler* adlı çalışmada şair ve eser tenkitleriyle ilgili kullanılmış ifadeleri detaylı bir şekilde işlemiştir. Ancak *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid (TŞA)*'in metni 2014 ve 2018'de Kadioğlu tarafından yayınlandığından dolayı Kılıç, Âlî Emîrî'nin bu tezkiresini yeteri kadar inceleyememiştir. Dolayısıyla bu çalışma alandaki böyle bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu makale ile beraber Âlî Emîrî'nin tezkiresinde şair ve eserlerini hangi sözlerle tenkit ettiği tespit edilecektir.

Tezkirelerde incelenen şahsiyetin edebî kişiliği ve eseri için çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Bu ifadeleri Kılıç, ayrıntılı olarak ele almıştır. Buna göre *tab'-ı belâgat-şi'âr*, *'âşıkâne*, *beğçet-âmiz*, *bed degil*, *sühan-güdâz*, *tab'-ı sâfi*, *sıhr-sâz*, *dürer-bâr*, *zâde-i tab'-ı dürer-bâr*, *âb-dâr*, *'âlî*, *bî-hemtâ*, *âlem-ârâ*, *bî-pâyân*, *bî-endâze*, *bî-hadd*, *bî-halel*, *bî-nazîr*, *bî-bedel*, *çesbân*, *lâ-nazîr*, *dil-peziir*, *dil-firîb*, *güher-bâr*, *gevher-efşân*, *garîb*, *ma'nî-dâr*, *zât-ı velâyet-simât*, *eş'âr-ı selâset-şi'âr*, *nâtika-senci belâgat*, *şu'arâ-yı asrîniñ güzîdesi*, *'âlim*, *şâ'ir*, *mutasavvıf*, *zât-ı âlî-kadr*, *garîb-fitrat*, *âsâr-ı ra'nâ*, *me'âl-i 'azâmet-pîrâ*, *kıt'a-yı dil-ârâ-yı yâkût*, *dür-dâne-i şehvâr* gibi ifadeler, tezkirelerde tenkit edilen şahsiyetin edebî kişiliği ve eserleri için kullanılmış ve adeta terimsel manalar edinmiş ifadelerdir¹. Korkmaz ve Başçetin bir makalede tezkirelerde kullanılan ve üslubu da bir bakıma belirleyen bu tür ifadelerin ayrıca incelenen şairin mahlasıyla da ilişkili olduğunu belirtmişlerdir (2018: 291). Bu da aslında eserin yanında şair ve yazarları tenkit eden bu tür ifadelerin çok farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

XVI. Asır tezkirecilerinden Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*'ın tezkire kısmında Halîlî adlı Diyarbakırlı bir şairden bahsederken şairin Rûm vilayetine küçük yaşlarda gittiğini, orada on dört yaşında bir güzele âşık olduğunu, bu sevdadan dolayı şairdeki okuma ve yazma isteğinin yok olduğunu, bu sebeple bir süre İznik'te kaldığını, sevgilisiyle vuslata eremediğini, ardından *Firak-nâme-i Halîlî* adlı eserini kaleme aldığını, bu eserle dillere destan olduğunu belirtmiştir (İsen, 2017: 54). Başka şairlerle ilgili edebî tenkitlere yer veren Mustafa Âlî, Halîlî'nin (ö. 890/1486) edebî kişiliğini tenkit etmemiştir. Diğer taraftan yine XVI. asır tezkirecilerinden Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratu'n-nuzemâ* adlı tezkiresinde aynı şairden bahsederken *Firak-nâme*'yi "sade ve açık bir şiir" olarak tenkit etmiştir (İsen, 1999: 203). Yine XVI. asır tezkirecilerinden biri olan Sehî Bey, *Heşt-Behişt* adlı tezkiresinde Halîlî'nin edebî şahsiyeti için "*sözleri sūfiyâne ve eş'arı meşâyihâne* (İpekten, Kut, vd., 2017: 83)" ifadelerini kullanmıştır. Bütün bu örnekler göstermektedir ki, tezkireciler her ne kadar kendi çalışmalarında başka bir eseri kaynak olarak almış olsalar da aslında ele aldıkları şahsiyetle ilgili özgün tenkitlerde bulunabilmeyi başarmışlardır.

Gülşen-i Şu'arâ'nın müellifi olan XVI. asır tezkirecilerinden Ahdî, Âmidli Ülfetî'den (ö. 1000/1592) bahsederken şairi *cevân-ı bî-bâk*, *rind-i sine-çâk*, *mâh-rûyânla âlüfte*, *'âşık-pîşe*, *sâhib-endîşe* olarak vasıflandırmıştır. Sesi güzel olan şairin *terennüm-i sıhr-sâz-ı gayret-efzâsı*, Irak ve

¹ Şair ve eser değerlendirmeleriyle ilgili kavramlar hakkında geniş bilgi için bkz. Kılıç, Filiz. (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 249-300.

*Bu çalışmada *Âmid-i Sevdâ: Âli Emîrî Efendi. (7 Şubat 1324-7 Mayıs 1325). Âmid-i Sevdâ, Matbaa-i Âmidî, Sayı: 1-6. (AS), Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid (TŞA)* şeklinde kısaltılmıştır. Parantez içinde verilmiş olan (8, 16-17) şeklindeki sayfa numaraları **Kadioğlu, 2018** künyeli esere aittir.

Hicâz hafızları tarafından söylenmektedir. Şairin "*eş'âr-ı belîg-i pâki, makbûl-i şu'arâdır* (Solmaz, 2005: 207)."

Yine XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ* adlı eserinde Şair Tufeylî'den bahsederken şairin Diyarbakır'da kale içinde doğduğunu, sanayi erbabından olduğunu, sonra bu işten vazgeçtiğini, Molla Ali olarak meşhur olduğunu, Bağdat'a giderek şairler ve dostlarıyla zaman geçirdiğini, "*zihni müstakîm ve tab'-ı selîme kâdir ve fînûnda mâhir*" olduğunu, Acem ve Rûm üslubunda ciltler oluşturduğunu belirtmiştir. Burada şaire ait gazel için "*ol şîrîn-kelimât bu gazeli tesvîd idüp* (Solmaz, 2018: 209)" ifadelerine yer verilmiştir.

XVI. Asır tezkirecilerinden Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ* adlı eserinde Semendireli Sünnî'den bahsederken onun ömrünün uzun bir kısmını Âmid'de geçirdiğini beyan etmiş, şairin edebî şahsiyeti ve üslubuyla ilgili olarak "*hakkâ ki kelimâtı bed ve eş'ârî lâyık-ı inkâr u redd degildir. Ekser-i ebyâtı rubâ'idür* (Sungurhan, 2017a: 448)" ifadelerine yer vermiştir.

XVI. Yüzyıl tezkirecilerinden Beyânî, *Tezkiretü's-şu'arâ* adlı eserinde Âmid'de müderrislik de yapmış olan Mîrzâ Mahdûm'un edebî şahsiyetinden bahsederken "*Türkî eş'ârla mûmâreseti olmamak ile Türkî nazma himmet itmemişdür. Lâkin Fârisî mükemmel Dîvân'ı ve latîf muhayyel eş'ârî vardur* (Sungurhan, 2017b: 196)" ifadelerini kullanmıştır.

XVI. Yüzyıl tezkirecilerinden Pîr Mehmed bin (Âşık) Çelebi, *Meşâ'irü's-şu'arâ* adlı eserinde uzun bir süre Diyarbakır'da yaşamış olan Şair Vahyî-i Evvel'in edebî şahsiyetini üç mısralık manzum bir metin ve oldukça uzun mensur bir metinle izah etmeye kalkışmıştır. Şairin üslubuyla ilgili olarak "*ol diyâr ehlinüñ edâ vü ıstulâhu eş'ârında zâhirdür* (Kılıç, 2018: 240)" ifadesi dikkate değerdir.

XVII. Asır tezkirecilerinden Riyâzî, *Riyâzü's-şu'arâ* adlı eserinde Şair Kâmî'den bahsederken şairin Edirneli olduğu, babasının adı ve mesleği, aldığı eğitimi, şeriat ilmine vukûfiyeti hakkında bilgi vermiştir. Şiir ve inşâsı hakkında "*hoş-âyende inşâsı ve kabûle kâbil nazm-ı dil-güşâsı vardur*" ifadelerini kullanmıştır (Açıkgöz, 2017: 276). Buradan şairin mensur metinlerinin hoş, manzum eserlerinin de gönül açıcı olduğu anlaşılmaktadır.

Sâlim Efendi'nin XVIII. asırda yazdığı *Tezkiretü's-şu'arâ'sı*, Âmid şairlerinden Cezmî'den (ö. 1104/1693) bahsederken şairin adı, soyu, hocaları, eğitimi, yaptığı görevler, ölüm yeri ve tarihi hakkında bilgilere yer vermiştir. Şairin edebî kişiliği ile ilgili olarak "*ma'ârifden hissedâr bir mahdûm-ı celîlü'l-mikdâr idi* (İnce, 2005: 270)" ifadeleri kullanılmıştır. Buradan şairin şairlikle ilgili marifet sahibi olduğu ve derecesinin dikkate değer olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Sâlim Efendi, İstanbullu Kırîmî'den bahsederken "*tuflî merhûm kadar sergüzeşt söyler bir ehl-i tab' u ma'rifet-perver idi...; ...eş'ârî öyle bî-hemta degildir, fe-emma kuvvet-i tab'iyyesi ve vâfir yâd-dâştı olmağla yine dâ'ire-i kabûlden dür ve tûbâ-i selîmeden bi'l-küllîye mehcûr degildir* (İnce, 2005: 580)" ifadelerini kullanmıştır. Buna göre şair, başka bir şair olan Tiflî ile karşılaştırılarak çok sergüzeşt söylemekle ve şiiri de benzersiz olmamakla tenkit edilmiştir.

XVIII. Asır tezkirecilerinden Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* adlı eserinde Şair Derviş Sûzî'den bahsederken şairin Mardin asıllı olduğunu, asıl adını, hayatının ilk yıllarında ilim aşkıyla yandığını, Konya'ya (dârü'l-vilâye-i Mevleviyye) gittiğini, Sûzî mahlasını aldığını, Konya'da çileye girdiğini, 1085/1674 yılında vefat ettiğini belirtmiştir. Örnek olarak verilen beyitleri için "*sebt-kerde-i cerâyid-i âsar-ı ihvânü's-safâ ve el-ân pervâne-i şu'le-i efkâr-ı hullânü'l-vefâdur* (Genç, 2018: 150)" ifadelerini kullanmıştır. Burada görüldüğü gibi Esrâr Dede kısa, öz ifadeler yerine şairin beyitlerini uzun ifadelerle tenkit etmiştir. XVIII. Asrın diğer bir tezkirecisi olan Safâyî, *Nuhbetü'l-âsar min Fevâ'id-i'l-eş'âr* adlı tezkiresinde aynı şairi edebî yönüyle değerlendirirken "*zümre-i dervîşândan bir şâ'ir-i mâhir olup...; ...'asriñ şu'arâsından bir dervîş-i dil-rîşdir* (Çapan, 2005: 273)" ifadelerini kullanmıştır.

Öte taraftan XVIII. asır tezkirecilerinden Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn, antolojik mahiyette ve şairleri kısa ve öz biçimde ele alan *Tezkire-i Silâhdâr-zâde* adlı eserinde Lebîb Efendi adlı şairi ele alırken şairin adını, Diyarbakırlı olduğunu ve burada müftülük yaptığını, 1185/1771 tarihinde henüz hayatta olduğunu belirtmiştir. Şairi fizikî olarak tavsif ederken "*ziyâde müsinn ü ihtiyârdur* (Öztürk, 2018: 233)" ifadesini kullanmış, akabinde şairin yedi gazelinin matla beytine yer vermiştir.

XVIII. Asrın tezkirecilerinden Râmiz, *Âdâb-ı Zuraîfâ* adlı eserinde Diyarbakırlı Emîrî'den bahsederken şairi çeşitli yönleriyle tenkide tabi tutmuştur. Râmiz, şairin şahsiyetini "*tüccâr-ı zü'l-iktidârdan bir zât-ı celîlü'l-mikdâr olup*" ifadeleriyle; eğitimini ve hünerini "*tahsîl-i emti'a-i ma'rifet idüp sük-ı hünerde kâlâ-yı zer-beft-i girân-kıymeti miyâne-i h'âcegiyân-ı bendergâh-ı dâniş ü kemâlde tamga-zen-i dest-i rağbet olmuş emîrül-kelâm, yesâr-ı 'irfâmî zâhir bir şâ'ir-i benâm idi*" sözleriyle; metinde örnek olarak verilmiş şaire ait manzum metinleri de "*âsâr-ı tab'-ı pür-iktidâr* (Erdem, 1994: 11)" sözleriyle değerlendirmiştir.

XIX. Asrın ilk çeyreğinde vefat eden Şefkat, *Tezkire-i Şu'arâ* adlı eserinde Şair Hâmî'yi (ö. 1160/1747) anlatırken "*İsmi Ahmed'dir. Maskat-ı re'si Âmid'dir. Dervîş Âgâh merhûmdan okumuşdur. Köprülü-zâde 'Abdu'llâh Paşa merhûma dîvân efendisi olmuşdur. Bu gazelleri demişdir* (Kılıç, 2017: 86):" ifadelerine yer vermiştir. Akabinde şairin on adet gazeline yer verilmiş, ancak edebî şahsiyeti ve üslubuyla ilgili herhangi bir tenkit yapılmamıştır.

XIX. Asrın tezkirecilerinden Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ* adlı eserinde Şair Hâşim'den (ö. 1152/1740) bahsederken onun Diyarbakırlı olduğunu, ilim tahsili için genç yaşlarda İstanbul'a geldiğini, İzmir'de müderrislik ve fetva eminliği yaptığını, tekrar İstanbul'a müderrislik için döndüğünü ve burada vefat ettiğini belirtmiştir. Şairin edebî kişiliğiyle ilgili "*Ulûm-ı Arabîyye'de fâ'ikü'l-akrân ve fûnûn-ı sâ'irede müşârün bi'l-benân ve şî'r ü inşâda nâdire-i 'asrı oldukları ba'zı tabakâta görülmüşdür* (Koncu, Çakır, 2017: 182)" ifadelerine yer verilmiştir.

Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde Mir Möhsün Nevvâb tarafından 1891-1892 yıllarında yazılmış *Tezkire-i Nevvâb* da eski Türk edebiyatındaki tezkire geleneğine uygun olarak yazılmıştır. Bu eserde şairlerin fiziksel özellikleri, eğitimleri, mesleklerinin yanında şairlere ait eserlerin muhtevası ve esere alınmış olan manzum metinlerle ilgili tespit, tenkit ve yorumlar yapılmıştır (Bayram, 2012: 385). Her ne kadar modern bir antoloji niteliğinde olsa da Nevvâb, tezkiresinde ele alınan şairlerle ilgili çok yönlü bilgi vermekten de çekinmemiştir. Bu yönüyle eser, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'e* benzemektedir. Her iki müellifin aynı dönemde yaşamış olması, böyle bir benzerliğin sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Ali Emîrî, üstlenmiş olduğu sorumluluk gereği eserlerinde şair ve eser tenkitlerine sıkça yer vermiştir. Bunun yanında şair-eser tenkitlerine yer verdiği müstakil eserler de yazmıştır. Bu eserlerin başında *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*, *Mir'âtü'l-Fevâ'id Mukaddimesi*, *Mir'âtü'l-Fevâ'id fi-Terâcim-i Şu'arâ-yı Âmid*, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* (TŞA, 1296)², *Yanya Şâirleri*, *Osmânlı Şâirleri* -eser bilinmiyor-, *İşkodra Vilâyeti Osmânlı Şâirleri*, *Tesalya Osmânlı Şâirleri*, adlı eserler gelmektedir. Bu eserlerden ilk dört tanesi Diyarbakır şairlerinden bahsetmektedir (Kadioğlu, 2014: 14-15). Ali Emîrî'nin Diyarbakır şairlerine bu kadar ehemmiyet vermesi, memleketine olan borcunu ödeme çabasına da işaret etmektedir. Üstlendiği sorumluluk gereği Ali Emîrî, Yanya, İşkodra, Tesalya gibi gittiği küçük yerleşim yerlerindeki şairlerin hayat hikâyelerini ve eserlerini, geleceğe aktarma adına derhal çalışmalar yapmıştır. Bütün bunları yaparken kendi maskat-ı re'si (doğum yeri) olan Âmid'e ve şairlerine özel ihtimam göstermiştir.

Ali Emîrî yukarıda bahsedilen bütün gayretini kitaplara yansıtmakla kalmamış, ayrıca çıkarmış olduğu gazetelerde de şair değerlendirmelerine özellikle yer vermiştir. Nazire geleneğinin

² Bu eser *Mir'âtü'l-Fevâ'id* adıyla 1296/1878 yılında tamamlanmış, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adıyla 1327/1910 yılında eski harflerle basılmıştır (Kadioğlu, 2014: 7).

daha da geliştirilmesi kapsamında her sayının sonunda verilen bir beyte sonraki sayı için okuyucudan nazireler istemiştir (Oktay, 2018: 8). Şair tenkitlerine de yer verdiği *Âmid-i Sevdâ*'daki "*Tâhir Selâm Beg'in hissî, rûhî nasıl bir şâ'ir-i âteş-zebân olduğunu zîrde ser-levha-i nezâ'iri teşkil eden gazel-i rûh-nüvâzânelerinde göz gezdiren her bir edîb derhâl tasdik eder* (AS, 43)" ifadeleri, Ali Emîrî'nin gazetede ayrıca bir tenkitçi olarak da boy gösterdiğine işaret etmektedir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'de Şair Tenkidi

Ali Emîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid (TŞA)*'de şairleri bilinen bütün yönleriyle ele almaya çalışmıştır. Doğum-ölüm tarihlerinden aldığı eğitime, anne-babasının meslek, karakter ve aile yapısından şairin bildiği diğer dillere, sahip olduğu mesleklerden hastalıklarına, edebî kişiliğinden eserlerine, eserlerine yazılan nazirelerden şairin yaptığı hayırlı işlere, düşmanlarından dünya görüşüne kadar birçok farklı konuda şairle ilgili detaylı bilgi vermek *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'in en karakteristik özelliğidir. Bu husus aşağıdaki örneklerde detaylıca izah edilmiştir:

Ali Emîrî, Âgâh (ö. 1141/1729) maddesinde şairle ilgili birçok bilgiye yer vermiştir. "*Hâfiz-ı Kur'ân, 'âlim, şâ'ir, hattât olduktan başka mücellid, müzehhib, ressâm, hakkâk idi. Biraz sonra İsfahân'a uğradı* (43)" ifadeleri, şairin hayattayken edinmiş olduğu bireysel yetenekleri vermenin yanında özellikle yaptığı meslekler ile ziyaret ettiği şehirlere işaret etmektedir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'de Hicrî IX. asır şairlerinden olan Halîlî'nin (ö. 890/1486) doğum tarihi, eğitim hayatı, şiir yeteneği, yaşadığı şehirler, eserleri, ölüm tarihi, manevî büyüklüğü, edebî kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir. Bunların yanında şairin seçilmiş şiirlerinden örnekler, etkilendiği şairlerin yanında karşılıklı şiir söyleştiği şairlerin şiirleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (327-346).

Hicrî X. asrın şairi Cemîlî (ö. 950/1544), doğum tarihi ve yeri, Alî Şîr Nevâ'î'nin şiirlerine yazdığı nazireleri, Herat'a gidişi, Diyarbakır'a dönüşü, İstanbul'a gidişi, akabinde orada vefatı hakkında bilgiler verilerek işlenmiştir. Ayrıca tezkirelerde onunla ilgili yapılmış olan değerlendirmeler, Ali Emîrî tarafından titizlikle detaylıca verilmiştir. Edebî şahsiyetiyle ilgili değerlendirmeler yapılırken şairin şiirlerinden örnekler verilmiştir (194-195).

Hicrî XI. asırda yaşamış olan Çâkerî (ö. 1160/1747) adlı şair, asıl ismi, unvanı, mesleği, Şair Nâbî ile ilişkisi, sohbetleri, hatta Sâlim ve Safâyî adlı tezkirecilerin böyle bir zatı niçin tezkirelerine almadıkları, doğum ve ölüm tarihleri gibi yönleriyle işlenmiştir (167-170).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'de Hicrî XII. asırdan 19 şaire yer verilmiştir. Bunlar arasında zikredilen Şair Âmidî (ö. 1100/1689), tezkirelerde hakkında bilgi olmaması, *Lügat-nâme* adlı eseri, Âmidli olması, farklı bazı eserlerde yer alan şiirleri ile işlenmiştir. Şair hakkında verilen bilgiler yarım sayfa kadardır (59-60).

Aynı asrın başka bir şairi olan Âgâh ise oldukça detaylı bir şekilde işlenmiştir. Tezkirede şairin asıl ismi, Semerkand'da doğduğu, büyük bir şair olduğu, Âmid'de öğretmenlik yaptığı, sonradan meşhur olmuş ve memlekette çeşitli görevlerde bulunan birçok talebe yetiştirdiği, eğitim hayatı, seyahat ettiği şehirler, döneminde Âmid'de oluşturmuş olduğu edebî ortam, ölüm tarihi, ölümünden dolayı şehirdeki üzüntü, şairin şekli ve şemali, şairle ilgili tezkirelerdeki hatalar ve tartışmalar, şairlerle karşılıklı olarak şiir söylemesi (müşâ'are), şiirlerinden örnekler, eserleri hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir (42-55). Ali Emîrî, Âgâh'ın şiirleriyle ilgili olarak "*eş'âr-ı üstâdâne*" ifadesini kullanmıştır (AS, 76).

Tezkirede Hicrî XIV. asrın dört şairinden biri olan Hilmî (ö. 1319/1902), ilmî faaliyetleri, Mardin Kasımiye Medresesindeki ilmî neşirleri, babası, doğum tarihi, annesinin onu yedi aylık hamile iken doğurduğu, asıl ismi, tahsil ettiği dersler, görevleri, Mardin'de ilim için çabası, manevî büyüklüğü, faziletleri, şiirlerinden örnekler ile anılmıştır. Bunun yanında "*eş'âr-ı mutasavvifâne-înşâdında dahi mâhir olduklarından tab'-ı feyz-âferinlerinde 'irfân ile şâ'iriyet birleşmiştir. Fakat*

neşr ü işâ'a-i eş'âra rağbet buyurmazlar (286-288)." ifadeleri onun edebî şahsiyeti açısından dikkate değerdir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden hareketle Ali Emîrî'nin Âmid ile ilişkili bir şairi eserine alırken çok yönlü, ansiklopedik bilgiler sunma gayretinde olduğu anlaşılmaktadır. Bunu yaparken bazen aslında hiç de esere alınmaması gereken bilgileri yazdığı tespit edilmiştir. Bu da Ali Emîrî'nin çok yönlü olarak Âmid şehrine yoğunlaştığı, şehir ve şairle ilgili ufak da olsa bilgi kırıntılarına yer vermeye gayret ettiğini göstermektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de yer alan Hicrî XIII. yüzyılda (1785-1881) yaşamış otuz üç şair edebî açıdan tenkit edilirken kullanılmış olan ayırt edici ifadeleri tespit etmektir.

Kapsam

Bu çalışmada *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de bahsi geçen Hicrî XIII. asırda yaşamış otuz üç şair yukarıda belirtilen amaç çerçevesinde incelenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'de toplam 74 şaire yer verilmiştir. Bu şairlerin yaşadığı Hicrî asırlar şu şekildedir: IX. Asırda 2 şair, X. asırda 7 şair, XI. asırda 9 şair, XII. asırda 19 şair, XIII. asırda 33 şair, XIV. asırda 4 şair.

Buna göre esere alınmış olan şairlerden yaklaşık yarısı Hicrî XIII. asırda yaşamıştır. Eserdeki şairlerin diğer önemli bir kısmı da Hicrî XII. asra ait şairlerdir. Bu çalışmada Hicrî XIII. asra ait Âmidli şairlerin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* içinde hangi ifadelerle edebî yönden tenkit edildikleri incelenmiştir.

Tezkirede Hicrî XIII. asır şairi olarak verilmiş ve 1296/1879'da sağ olan ilk şair Edhem'dir. Şairle ilgili hayat hikâyesinden sonra örnek verilmiş olan bir gazel "*belîğ-zâde-i tabî'atleri olan âsârdandır* (31)" ifadesiyle tenkit edilmiştir.

Tezkirede zikredilen şairlerden biri olan Es'ad Paşa (ö. 1267/1851), "*âlim, fâzıl, şâ'ir, 'azâmet ve istikbâr ile müştehir afîf-i hadîd idi...; dirâyet ve zekâsına ve bi'l-hâssa vakâr ve 'azâmetine dâ'ir... (34-35); gerek sâ'ir memleket üdebâsı ile müşâ'are ve münâzarası...; ekseriyâ Muhlis ve ba'zen Es'ad imzâlarıyla inşâd-ı eş'âr ederlerdi...*" ifadeleriyle tanıtılmıştır. Ayrıca eserde verilmiş bir manzumesi "*gazel-i belîğ*" olarak tanımlanarak "*âsâr-ı bedî'a* (37)"dan sayılmıştır.

Ali Emîrî, Şair Âsafı (ö. 1279/1863) anlatırken XIX. asır tezkirecilerinden Fatîn Efendi'ye atıf yapmış, onun şairle ilgili yargılarını kabul etmiştir. Buna göre şair, "*bir şâ'ir-i ma'ârif-nümûd olup haylîden haylî kasâ'id-i güzîde ve gazeliyyât-ı pesendide tarh ve tanzîmine muvaffak olmuş ise de mu'ahharen mazbata-i eş'ârını ızâ'a eylemiş olduğundan eş'âr ve güftârı ma'dûm u nâ-mevcûddur*"³ ifadeleriyle değerlendirilmiştir (42). Buna göre şair her ne kadar seçkin kasideler ve beğenilen gazeller yazmış olsa da şairin eserleri kayıptır.

Ömrünün son on beş yılını Hicrî XIII. asırda yaşamış olan Bâkî'nin (ö. 1215/1801) edebî şahsiyetinin tenkidine *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de yer verilmemiştir. Eserde şairle ilgili birçok belki de lüzumsuz sayılabilecek bilgiden sonra bir gazel ile bu madde bitirilmiştir.

Şair Bekrî (ö. 1250/1835) bir paşanın davet etmesiyle "*gece gündüz zevk ü safâ ve müşâ'are-i münâzara-i dil-güşâ ile imrâr-ı evkât eyledi*". Edebî olarak şair, "*mepsûtül-kelem bir edîb-i sehâvet-ittisâm...; nutk-ârâ-yı hitâb...; mîr-i muhteremin tabî'at-ı şî'riyyesi merdânedir, mutarrâ*

³ O marifeti gösteren bir şair olup birçok seçkin kaside ve güzel gazel söylemeye muvaffak olmuştur. Sonradan şair mazbatasını kaybetmiştir. Şiir ve sözleri kayıptır.

gazelleri, ruh-nüvâz tercî'ât, tesdîsât, mukatta'ât ve kasîdeleri vardır. Şu'arâ-yı eslâfa nazîreleri ve mu'âsirîn ile müşâ'aresi kesîrdir (156-158)" ifadeleriyle anlatılmıştır.

Asrın diğer bir önemli şahsiyeti olan Tâ'ib (ö. 1274/1858) hakkındaki "*tabî'ati letâ'ife mâ'il, sohbetinden doyulmak gayr-ı kâbil idi* (163)" ifadeleri, edebî şahsiyetinin yanında ayrıca şairin karakterine de işaret etmektedir. Tâ'ib'in meşhur Şaire Hadîce İffet ve şaire Râhile Sırrî Hânım ile yakınlıkları vardır. Latifelerinin çokluğu "*bir haylî latîfeleri elsine-i zürâfâda cârîdir*" ifadesiyle belirtilmiştir. Hacimli bir şiir mecmuasına sahip olan şair, şarkılarıyla meşhurdur (164).

Tezkirenin yazıldığı 1296/1879 senesinde Yemen'de görevli olan şairlerden biri olan Câzib, çeşitli bilgi kırıntılarıyla anlatılmıştır. "*Dîvân olacak kadar eş'âr tanzîmine muvaffak olmuştur* (166)" ifadesi, onun şiir kabiliyetine işaret etmektedir. Ancak metinde sadece iki beyte yer verilmiş olması, bu şiirlerin Ali Emîrî tarafından bütün çabalara rağmen tespit edilemediğini göstermektedir.

Şair Câmî (ö. 1215/1801) hakkında "*meftûr olduğu zerâfet kendisini 'asrının şu'arâsı cem'iyetinde dâhil etmiş idi...; hakikatde ne şâ'irdi ne feylesof idi...*" ifadeleri kullanılmıştır. Şairin nazireleri "*hâyîde-edâ*" olarak işlenmiştir (171). Şiirlerinden "*ba'zı dinlenmesi kâbil olacak sözler de bulunurdu* (171)" şeklinde bahseden Ali Emîrî'nin bu şaire pek de itibar etmediğini göstermektedir. Şairle ilgili söylenen "*mu'âsırı olan şu'arâ ile hem-bezm-i mu'âşeret olmuş ve anlarla da mu'âşer-i letâ'if-kârânede bulunmuştur...; eş'ârının hey'et-i mecmû'ası her ne kadar metânet-i elfâz ve ma'nâyı hâ'iz olmasa bile ya himmet-i tashîha uğramak ve yâhûd tesâdüfî olmak sûretiyle ba'zı kırâ'at olunabilecek sözleri de olmakla...* (173)" gibi ifadeler, onun şairlik yönünün zayıf olduğunu göstermektedir.

Yüzyılın diğer bir şairi Cedîdî'dir (ö. 1245/1830). Şairle ilgili söylenmiş ilk cümlelerin "*Âmiyâne nazm-ı mevzûn inşâd eden kahve-hâne şâ'irlerindedir.*" olması, şairin itibarını düşürmektedir. "*Tanzîm-i eş'âr husûsunda temâdî-i tevağgülü sebebiyle oldukça bir selika hâsıl eylediğinden ba'zen güzel sözlerine de tesâdüf olunur* (175-176)" ifadesi, şairin edebî yönünün güçlü olmadığına işaret eder.

Şair Cevrî (ö. 1292/1875) şehrin edip ve şairleri ile yakınlaşarak Âmid'e yerleşmiştir. "*Şâ'ir-i belâgat-nümâ*"dır. Şairlerle "*bedîha-güyâne*" karşılıklı müşâ'areleri söz konusudur. Eldeki gazel, şairin "*âsâr-ı edîbânelerindedir* (198-200)."

Şair Hamîd'den (ö. 1245/1830) bahsedilirken "*Şu'arâ-yı eslâfa güzel nazîreleri olduğu gibi zamânî üdebâsıyla da müşâ'aresi kesîrdir* (228)...; (verilmiş olan gazeli için) *gazel-i dil-ârâ-yı keşîde-i silkü'l-le'âl-i belâgat-şî'âr* (230)...; (kendisi için de) *fezâ'il ve kemâlât-ı bî-nihâye ile tezyîn-i zât ü sıfât eden şu'arâdan oldığı...* (231)" gibi ifadeler kullanılmıştır.

Bir başka şair olan Hadîdî (ö. 1230/1815), "*merd-i nîgû-hisâl* (259)" olarak zikredilmiştir. "*Istulâhât-ı 'acîbe* (260)" içeren tuhaf hikâyeleri ile meşhurdur. Diğer bir şair olan Hasretî (ö. 1231/1816), "*müteşâ'irîn-i memleketden* (262)" olarak anılmıştır.

Şair Hafîd Paşa (ö. 1228/1813) "*belâgat-unvân* (269)" bir Dîvân'a sahiptir. Başka bir yerde "*edîb-i kadr-dân* (276)" olarak anılmıştır. Kasidesi "*kasîde-i garrâ-yı dil-sûz* (276)" olarak anılmıştır. Ayrıca "*âsârî nezîh, zarîf ve latîfdir...*; kendisi bir *fâzıl-ı kemâlât-unvân...*; (bir eseri için) *gazel-i belâgat-pîrâ, mânend-i perî...*; (vezirlik yaptığından dolayı yönetim anlayışı için) *vezîr-i Felâtûn-tedbîr...* (285)" ifadeleri kullanılmıştır.

Hamdî'nin (ö. 1250-1835) gazeli için "*âsâr-ı şîrîn-edâdan* (299)" ifadesi kullanılmıştır. Diğer bir şair olan Hamîdî'nin (ö. 1238/1823) gazeli için de "*gazel-i dil-güşâ* (304)" ifadesi kullanılmıştır. Şair Hayrî (ö. 1296/1879) ise "*eş'âr-ı râ'ika inşâdına mâhir...*; *merd-i kâmil* (379)" ifadeleriyle anılmıştır. Şair Dervîş (ö. 998/1590) ise üç dilde yazdığı "*eş'âr-ı dil-ârâsı* (382)" ile meşhurdur. 1296/1879'da sağ olan Şair Zekâî, "*inşâd-ı eş'âra sâlik olan civân-merdân-ı vatandandır*

(383)" ifadeleriyle anılmıştır. Yine aynı yıllarda sağ olan Şair Zihnî, "*gazel-serâ* (386)" olarak öne çıkmıştır.

1296/1879'da sağ olan Şair Râ'if, "*cidden bir edîb-i lebîb* (388)" olarak anılmış, dostlarıyla muhabbeti "*samîmâne*"; halkla ilişkileri "*mültefitâne ve dil-nevâzâne*"; yazması "*zarîf*"; şiirleri de "*latîf* (391)" olarak zikredilmiştir.

Hacı Ali Bey'in oğlu olup 1296/1879'da sağ olan Şair Râ'if, "*İnşâd-ı eş'âr husûsunda selîka-i mahsûsayı hâ'iz ve bi'l-hâssa lisân-ı tasavvufa âşinâ bir edîb-i mütemâyiz olduklarından eş'âr-ı dil-ârâları mutasavvîfânedir.*" ifadeleriyle anılmış olup şairin örnek olarak verilmiş olan gazeli de "*hakâyık-pîrâ* (393)" olarak zikredilmiştir.

Şair Râ'if (Yûsuf Râ'if Efendi)'in (ö. 1280/1864) inşâsı "*zarîf ve a'zeb*"dir. Kendisi "*halûk, beşûş, halîm, mütevâzi', ârif, ahvâl-i 'âleme vâkıf, sâhib-hüner ve ma'ârif bir merd-i kâmil*dir (400)."

Şair Râsim (ö. 1260/1844) karakter açısından "*zât-ı ercümend; Mûsâ-yı kakhâr; hamiyyet-mend; zât-ı 'âlî-kadr*" ifadeleriyle anılmıştır. Kazasker Es'ad tarafından edebî açıdan "*elsine-i selâsede nazmen ve nesren tahrîr-i kelâma kâdir...*" şeklinde değerlendirilmiş, misal olarak verilen terci-i bendi için ise Ali Emîrî "*üstâdâne ve belîğâne* (404)" ifadelerini kullanmıştır.

Şair Râşid (ö. 1272/1856) "*ulûm ve kemâlâtda yek-tâ, muhît-i a'zam-ı fûnûn-ı şettâ, 'âmil, 'âbid, müttakî, kâmil bir 'allâme-i bi-hem-tâ idi* (421)." Diğer bir şair olan Râgıb'ın (Muhammed) metin içinde verilmiş olan bir kasidesi "*garrâ* (426)"; gazeli "*ârifâne* (433)" olarak tavsif edilmiştir. Ayrıca eski şairlere nazireleri, asrın edipleriyle de müşâ'aresi vardır (428). Şair zamanındaki ve sonradan yazılmış olan tezkirelere girememiş bir "*şâ'ir-i üstâd*"dır (433).

Muhammed Mes'ûd Efendi'nin oğlu Şair Râgıb'ın kırktan fazla risaleden oluşan te'lif eserleri "*âlimâne ve edîbâne* (441)" olarak anılmıştır. Şair Re'fet (ö. 1321/1903), anadili Türkçeden başka Arapça, Farsça ve Kürtçeyi iyi konuşabilmektedir. "*Eş'âr-ı 'âlîleri hoş-me'âl ve tabi'atı gâlibiyyet üzere semt-i târihe meyyâl bir nüktedân-ı rengîn-makâldir* (445)."

Şair Rıza, "*şu'arâ-yı eslâfî tetebbu' husûsunda ikdâm ve üdebâ-yı asrına inşâd-ı nezâ'ir emrinde ihtimâm eden üdebâdandır* (463)." Şair Refî'nin (ö. 1231/1816) nazireleri çoktur. Farsça hususunda "*üstâd-i kâmil*"dir. Müretteb bir "*dîvân-ı belâgat-unvân*"a sahiptir (469-470).

Şair Remzî (ö. 1227/1812), "*neşr-i 'ulûm-ı 'aliyye ile evkat-güzâr ve şu'arâ-yı memleketi ile hem-âheng-i güftâr ve mahrem-i bezm-i vülât ü kibâr olduğu hâlde*" vefat etmiştir. "*Etvârı kibârâne, sohbeti zarîfâne*" bir kişidir. Eski ve yeni şairlere nazireler yazmıştır (485). "*Şâ'ir-i fasîhül-lisân olup sâhib-i dîvân*"dır. Tahmisleri "*âlî*" olarak, metinde verilmiş olan gazeli de "*üstâdâne*" olarak anılmıştır (489).

1296/1879'da henüz sağ olan Şair Rûşenî'nin "*şi'r ile mu'ârefesi ve evâ'il-i hâlinde ba'zı eslâf ü mu'âsrîn ile müşâ'aresi vardır* (492)." Türkçenin yanında Arapça, Farsça ve Kürtçe konuşmaktadır. Ali Emîrî, onun mektuplarındaki üsluba "*dil-dâde*" demiştir. Şairin ayrıca Dîvân'ı "*fâzilâne*" olarak anılmıştır (494).

Tezkirenin Hicrî XIII. asırdaki tek kadın şairesi 1296/1879'da sağ olan Zemzem Hanım'dır. Zemzem Hanım, memleketin önemli faziletli kadın şairlerinden Hadîce İffet ve Râhile Sırrî Hanımlarla sohbet etme imkânı bulmuştur. O "*âlîme, 'ârîfe, 'âbide, zâhide, veliyye idi. Tevhîd ü münâcâta dâ'ir eş'âr-ı 'Arabîyye-i Muhyiddîn-pesendâneleri kesîredir. Eş'ârı letâfetde âb-ı Zemzem ve ebyâtunun her biri metânetde birer beyt-i muhkemdir* (498)."

Ali Emîrî, bazen şahsiyetleri değerlendirirken tezkiresinde onlarla ilgili çok garip tespitlere de yer vermiştir. Tezkirede 1296/1879'da henüz sağ olan Câzib maddesinde şairin çok iyi dama oyunu oynadığından (166), Şair Câmî'nin (ö. 1215/1801) iyi ziyafet tertip ettiğinden bahsedilmiştir.

Öyle ki, bu şair "*garîbe-i hilkat*" olarak tavsif edilmiştir (171). Şair Hadîdî (ö. 1230/1815) için "*Hîç kimse olmazsa günde bir tencere pilavın altından girer, üstünden çıkardı. Hele kış mevsiminde kulaklı tarhana çorbasıyla pek âşinâ idi* (260)." gibi ilginç ifadelerle yer verilmiştir. Şair Hasretî (ö. 1024/1615), köpüklü kahvesi ve işlek nargilesi ile meşhurdur (262). Hicrî XIV. asrın şairi Hilmî (ö. 1319/1902), annesinin onu yedi aylık hamile iken doğurduğu bilgisiyle tezkireye alınmıştır (286).

Sonuç

Ali Emîrî'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı tezkiresinde toplam 74 şairden bahsedilmiştir. Burada en fazla Hicrî XIII. asır şairlerine yer verilmiştir. Şairlerden 33 tanesi Hicrî XIII. asrın şairleridir. Bu çalışmada tezkirede en fazla yer verilmiş olan Hicrî XIII. asırdaki şairler için kullanılmış edebî tenkit ifadeleri incelenmiştir. Yapılan incelemede şu sonuçlar elde edilmiştir:

Ali Emîrî ele aldığı bazı şairlerle ilgili çok gereksiz anlatımlara yer vermiştir. Tezkirede bazı şairler de çok yönlü olarak ele alınmıştır. Eserde Ali Emîrî'nin bir ansiklopedi yazarı gibi davrandığı görülmüştür. Ali Emîrî'nin ele aldığı şairle ilgili en küçük bilgi kırtısını dahi sunmaktan geri durmadığı tespit edilmiştir. Bu da onun şairle ilgili her şeye kulak kabarttığını göstermektedir.

Bazı şairlerle ilgili çok kısa açıklamaların olduğu görülmüştür. Bütün çabalara rağmen bilgi elde edilemeyen şairlerle ilgili varsa kısa da olsa manzum metin örneklerine yer verilmiştir. Bu yöntem, Ali Emîrî'nin ele aldığı şairlerin edebî bir metni varsa mümkün mertebe değerlendirmeye çalıştığını göstermektedir.

Ali Emîrî çeşitli vesileler sebebiyle bazı şairlerle yakından tanışmaktadır. Ya onları görmüş ya onlardan ders almış ya da onlarla komşuluk yapmıştır. Bu yüzden bazen yeri geldiğinde hiçbir kaynağa baş vurmadan kendi gündelik hayatındaki çeşitli sosyal karşılaşmaları eserinde işlemeyi başarmıştır.

Tezkirede geçen Âgâh-ı Semerkandî gibi bazı şairler aslında Âmidli değildir. Ancak bu şairler, hayatlarının önemli bir kısmını Âmid'de geçirmiştir. Hâliyle Ali Emîrî, böyle bir iltiyi değerlendirmeyi de ihmal etmemiştir. O, büyük bir şairin Âmid'i yaşanabilir, yerleşilebilir bir kent olarak görmesini, Âmid açısından önemli bir değer olarak görmüş, bu durumdaki şairleri tezkiresine almaktan çekinmemiştir.

Tezkirede madde başı edilip işlenmiş olan tek kadın şair Zemzem Hanım'dır. Ali Emîrî bu kadın şair için özel bir anlatım veya üslubu tercih etmemiştir. Şaire Zemzem Hanım'ın şiiri için "*eş'arı letâfette âb-ı Zemzem ve ebyâtınıñ her biri metânetde birer beyt-i muhkemdir*" ifadeleri kullanılmış, böylece bir kadın şairin edebî kişiliği anlatılırken bir erkek şairden farksız olarak işlendiği görülmüştür.

Ali Emîrî şairleri ve eserlerini değerlendirirken genel olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmayı tercih etmiştir:

Tezkiredeki edebî eserler için: Gazel-i belîğ; mutarrâ gazel; gazel-i belâgât-pîrâ, gazel-i dil-ârâ-yı keşîde-i silkül-le'âl-i belâgat-şî'âr; gazel-i dil-güşâ; gazeliyyât-ı pesendide; (gazeli) üstâdâne; (gazeli) hakâyık-pîrâ; belîğ-zâde-i tabî'atleri olan âsâr; âsâr-ı bedî'a; tabî'at-ı şî'riyyesi merdâne; kasâ'id-i güzîde; kasîde-i ğarrâ-yı dil-sûz; ruh-nüvâz terci'ât, tesdîsât, mukatta'ât ve kasîde; mu'aşere-i letâ'if-kârâne; metânet-i elfâz ve ma'nâyı hâ'iz olma(yan); 'âmiyâne nazm-ı mevzûn; âsâr-ı edîbâne; âsâr-ı nezîh, zarîf ve latîf; âsâr-ı şîrin-edâ; eş'âr-ı dil-ârâ; eş'âr-ı dil-ârâları mutasavvîfâne; latîf; eş'âr-ı 'âlîleri hoş-me'âl; müretteb bir dîvân-ı belâgat-'unvân; (tahmisi) 'âlî; (inşâsı) zarîf ve a'zeb; üstâdâne ve belîğâne; garrâ; 'arîfâne; 'âlimâne ve edîbâne; (eserleri) fâzîlâne.

Tezkiredeki edebî şahsiyetler için: 'Âlim, fâzıl, şâ'ir, 'azâmet ve istikbâr ile müştahir 'aff-i hadîd; bir şâ'ir-i ma'ârif-nümûd; mebsûtül-keâm bir edîb-i sehâvet-ittisâm; mîr-i muhterem; tabî'ati

letâ'ife mâ'il; sohbetinden doyulmak gayr-ı kâbil; meftûr olduğu zerâfet kendisini 'asrınıñ şu'arâsı cem'iyetinde dâhil etmiş; hakikatde ne şâ'irdi ne feylesof; kahve-hâne şâ'irlerinden; şâ'ir-i belâgat-nümâ; bedîha-gûyâne; fezâ'il ve kemâlât-ı bî-nihâye(ye mâlik); merd-i nîgû-hisâl; müteşâ'irîn-i memleketden; belâgat-'unvân; edîb-i kadr-dân; fâzıl-ı kemâlât-'unvân; mânend-i perî; vezîr-i Felâtûn-tedbîr; nutk-ârâ-yı hitâb; eş'âr-ı râ'ika-inşâdına mâhir; merd-i kâmil; inşâd-ı eş'âra sâlik olan civân-merdân-ı vatandan; gazel-serâ; cidden bir edîb-i lebîb; muhabbeti samîmâne; (halkla ilişkileri) mültefitâne ve dil-nevâzâne; (yazması) zarîf; şâ'ir-i âteş-zebân, lisân-ı tasavvufa âşinâ bir edîb-i mütemâyiz; halûk, beşûş, halîm, mütevâzî, 'ârif, ahvâl-i 'âleme vâkîf, sâhib-hüner ve ma'ârif bir merd-i kâmil; zât-ı ercümend; Mûsâ-yı kakhâr; hamîyyet-mend; zât-ı 'âlî-kadr; elsine-i selâse nazmen ve nesren tahrîr-i kelâma kâdir; 'ulûm ve kemâlâtta yek-tâ, muhît-i a'zam-ı fûnûn-ı şettâ, 'âmil, 'âbid, müttakî, kâmil bir 'allâme-i bî-hem-tâ; şâ'ir-i üstâd; tabi'atı gâlibîyyet üzre semt-i târihe meyyâl; bir nûktedân-ı rengîn-makâl; şu'arâ-yı eslâfi tetebbu' husûsunda ikdâm ve üdebâ-yı 'asrına inşâd-ı nezâ'ir emrinde ihtimâm eden; üdebâdan; üstâd-ı kâmil; şu'arâ-yı memleketi ile hem-âheng-i güftâr; mahrem-i bezm-i vülât ü kibâr; etvârı kibârâne, sohbeti zarîfâne; şâ'ir-i fasîhül-lisân; sâhib-i dîvân; şî'r ile mu'ârefesi (vardır); ba'zı eslâf ü mu'âsırın ile müşâ'aresi (vardır); dil-dâde; (kadın şair için) 'âlîme, 'ârif, 'âbide, zâhide, veliyye idi; eş'âr-ı 'Arabiyye-i Muhyî'd-dîn-pesendâneleri kesîre(dir).

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, Ali Emîrî, ele aldığı şairlerle ilgili her türlü bilgiyi tezkiresine almaktan çekinmemiş, şair ve eser tenkidi yaparken bir taraftan işlediği şairin edebî şahsiyetini, öte taraftan şiirini ya da eserlerini klasik Türk edebiyatındaki tezkire geleneği içinde kalarak tenkit etme yolunu tercih etmiştir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Namık. (2017). *Riyâzû'ş-Şu'arâ (Tezkiretü'ş-Şu'arâ)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf> adresinden alındı.
- Ali Emîrî. (t.y.). *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*, Millet Kütüphanesi, Manzum Eserler, Tarih, No, 781/1.
- Ali Emîrî. (1328), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid, Birinci Cild*, Dersaadet: Matba'a-yı Âmidî.
- Ali Emîrî Efendi. (7 Şubat 1324-7 Mayıs 1325). *Âmid-i Sevdâ (AS)*, Matbaa-i Âmidî, Sayı: 1-6.
- Bayram, Ömer. (2012). Nevvâb Tezkiresinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler / About Poet and Work Evaluations in Nevvab's Tezkire. *Turkish Studies, Volume 7/1, Winter*, www.turkishstudies.net, DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.3110. p.385-404, ISSN: 1308-2140, Ankara-Turkey.
- Çapan, Pervin. (2005). *Mustafa Safâyi Efendi: Tezkire-i Safâyi (Nuhbetü'l-âsâr min-Fevâ'id-i'l-eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Erdem, Sadık. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Genç, İlhan. (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 28 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0> adresinden alındı.
- İnce, Adnan. (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ: Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- İpekten, Halûk; Kut, Günay; İsen, Mustafa; Ayan, Hüseyin; Karabey, Turgut. (2017). *Heşt Bihişt: Sehî Beg*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 29 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0> adresinden alındı.
- İsen, Mustafa. (1999). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa. (2017). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkire-kismpdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Kadıoğlu, İdris. (2008). *Osmanlı Hânedânı Âşığı Ali Emîrî Efendi, Ototbiyografi ve Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi, İnceleme-Metinler-Dizin*, Malatya: Özserhat Yayıncılık.
- Kadıoğlu, İdris. (2014). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Kadıoğlu, İdris. (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid: Ali Emîrî Efendi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 25 Ağustos 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58689,ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amidpdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Kılıç, Filiz. (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, Filiz. (2017). *Şefkat Tezkiresi (Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Kılıç, Filiz. (2018). *Meşâ'irü 'ş-şu'arâ: Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Koncu, Hanife; Çakır, Müjgan. (2017). *Kâfile-i Şu'arâ: Mehmed Tevfik*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Korkmaz, Ayşe; Başçetin, Mustafa Yasin. (2018). Gülşen-i Şu'arâ ve Âdâb-ı Zurafâ'da Bir Üslûp Özelliği Olarak Mahlasla İntilî Anlatım / Expression Connected to Pennamen as a Style Feature at Gulsen-i Su'ara and Adab-i Zurafa. *Turkish Studies, Volume 13/5, Winter*, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12910>, p. 271-292, ISSN: 1308-2140, Ankara-Turkey.
- Oktay, Adnan. (2018). Ali Emîrî'nin Âmid-i Sevdâ Gazetesindeki Şiirlerde Tematik Bir İnceleme / The Thematic Review in The Poems of Ali Emiri's Newspaper Entitled Amid-i Sewda, *Turkish Studies, Volume 13/12 Spring*, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13205>, p. 435-460, ISSN: 1308-2140, Ankara-Turkey.
- Öztürk, Furkan. (2018). *Tezkire-i Silâhdâr-zâde: Defter Emîni Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 28 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58902,tezkire-i-silahdar-zadepdf.pdf?0> adresinden alındı.

-
- Solmaz, Süleyman. (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Solmaz, Süleyman. (2018). *Gülşen-i Şu'arâ: Bağdatlı Ahdî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Sungurhan, Aysun. (2017a). *Tezkiretü's-şu'arâ: Kınalı-zâde Hasan Çelebi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> adresinden alındı.
- Sungurhan, Aysun. (2017b). *Beyânî Tezkiresi: Tezkiretü's-şu'arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. 27 Haziran 2018 tarihinde <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> adresinden alındı.